

8. Савчин М. Християнське духовне виховання і самовиховання / М. Савчин // Проблеми сучасної психології : Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Максименка, Л. Онуфрієвої. – Вип. 10. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. – С. 689 – 699.
9. Фельдштейн Д. И. Проблемы возрастной и педагогической психологии / Д. И. Фельдштейн. – М. : Междунар. пед. академия, 1995. – 368 с.

Зіновія Карпенко,
д. психол. н., професор,
ДВНЗ «Прикарпатський
національний університет
імені Василя Стефаника»

ДИФЕРЕНЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ І ОСОБЛИВОСТІ КОНСТРУЮВАННЯ СХИЛЬНОСТІ ДО ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті представлено результати порівняльного емпіричного дослідження схильності до віктимної поведінки студентської молоді Прикарпаття гуманітарного напрямку професійної підготовки з урахуванням гендерного і демографічного факторів.

Zinoviia Karpenko

DIFFERENTIAL, PSYCHOLOGICAL FACTORS AND PARTICULARITIES PROMOTING THE INCLINATION TO VICTIM BEHAVIOUR AMONG STUDENTS

The article presents the results of comparative empirical research on the likelihood of victim behaviour among the youth of Prykarpattia region who study humanities (on the basis of gender and demographic factors).

Бурхливі конфліктогенні процеси міжкультурного впливу, глобалізація економіки і повсюдне проникнення інформаційних технологій при збереженні інертності маргінальних етнонаціональних міфологем та суспільно-політичних ідеологій, суперечливі взірці соціальної, моральної, емоційної зрілості й професійної компетентності особистості – це ті новітні умови, в яких відбуваються процеси соціалізації та розвитку сучасної молоді, що приводять, на жаль, й до віктимізації якоїсь її частини.

Л. В. Франк визначав віктимність як схильність особи ставати жертвою злочину в результаті способу її дій та соціально-демографічних характеристик [3]. На думку Д. В. Ривмана, віктимність або віктимогенність – набуті людиною фізичні, психічні і соціальні риси й ознаки, які можуть зробити її схильною до перетворення в жертву (злочину, нещасного випадку, деструктивного культу і т.д.) [2].

Не торкаючись тут різноманітних концепцій психології жертви та процесу віктимізації, зосередимося на конкретних аспектах проблеми, а саме: перевіримо гіпотезу про диференціально-психологічну спроможність гендерного й демографічного чинників у процесі конструювання схильності до віктимної поведінки студентської молоді. Для перевірки цього припущення було використано опитувальник О. О. Андроннікової «Схильність до віктимної поведінки», яка дозволяє визначити шість параметрів віктимних настанов особистості під контролем шкали соціальної бажаності відповідей. Це – схильність до агресивної віктимної поведінки (агресивний тип потерпілого), схильність до саморуйнівної поведінки (активний тип потерпілого), схильність до залежної та безпорадної поведінки (пасивний тип потерпілого), схильність до некритичної поведінки (некритичний тип потерпілого), реалізована віктимність [1, с. 151 – 162].

Вибірку досліджуваних склали студенти молодших курсів гуманітарних спеціальностей університетів Прикарпатського регіону, головним чином, Івано-Франківської та Львівської областей. Сукупна вибірка у 188 осіб отримала більш-менш рівномірне представництво. Було сформовано 4 підвибірки на основі поєднання факторів гендеру і демографічного (проживання до вступу в університет):

- 1) «міські» хлопці – 40 осіб;
- 2) «сільські» хлопці – 40 осіб;
- 3) «міські» дівчата – 57 осіб;
- 4) «сільські» дівчата – 51 особа.

Прокоментуємо результати середніх значень діагностованих змінних – показників схильності до віктимної поведінки. Відразу відзначимо, що переведення «сирих» значень у балах у відповідні стени показує: буквально всі середні потрапляють в діапазон норми, за винятком шкали «реалізована віктимність». Показники наших досліджуваних за цією шкалою трохи нижче норми (3-ій стени), що свідчить про

сприятливий контекст соціалізації досліджуваного контингенту, його добру соціальну адаптованість, обачність у поведінці, прагнення уникати небезпечних ситуацій. Останнє менше стосується «сільських» хлопців, які більше схильні до ризикованої поведінки, необдуманих дій спонтанного характеру (норма, 4-ий стен).

Застосування непараметричних критеріїв Манна-Уїтні за фактором «стать» і Краскала-Уолліса за демографічним фактором (для незалежних вибірок) показує, що значущою детермінантою виступає тільки чинник статі, а не середовище соціалізації (сільське чи міське), і то тільки за шкалою схильності до саморуйнівної поведінки. Причому, якщо на рівні тенденції зафіксовано в межах норми 4-ий стен сформованості цієї схильності у «сільських» дівчат, то у «міських» вона сильніше виражена (5-ий стен); хлопці оцінюють цю схильність вже 7-им стеном (але ще в межах норми) незалежно від місця проживання до вступу у ВНЗ. Отже, підтверджуються відомі гендерні відмінності: чоловіки частіше наражаються на небезпеку, провокуючи потенційного агресора своєю експансивністю, який, своєю чергою, прагне розширити і зміцнити свої кордони та з підозрою ставиться до «суперника».

Прикметно, що кореляційний аналіз, за Пірсоном, показників шкали схильності до залежної і саморуйнівної поведінки встановив однакову кількість значущих кореляцій: з показниками схильності до агресивної поведінки (0,29 при $p \leq 0,01$ у дівчат і 0,38 при $p \leq 0,01$ у хлопців), до некритичної поведінки (0,43 при $p \leq 0,01$ у дівчат і 0,39 при $p \leq 0,01$ у хлопців) і має відношення до реалізованої віктимності (0,34 при $p \leq 0,05$ у дівчат і 0,24 при $p \leq 0,01$ у хлопців). На рівні тенденції фіксуємо порівняно сильнішу агресивність у «міських» дівчат (5-ий стен), на відміну від інших груп респондентів (4-ий стен). Обидва ці показники перебувають у першій половині статистичної норми (4–7 стенів), що пов'язано, ймовірно, з більшою самовпевненістю, демонстративністю й сміливістю, іноді зухвалістю дівчат, котрі виростили в місті, що вирізняє їх з-поміж їхніх сільських ровесниць.

На диво однорідні результати, що належать до 5-го стелю, для всіх груп досліджуваних отримано за двома іншими шкалами – схильністю до залежної та безпорадної поведінки та схильністю до некритичної поведінки. Відтак наших респондентів можна охарактеризувати як здатних до кооперації, дружелюбних, достатньо самостійних і відповідальних, з належним поведінковим самоконтролем, зі здебільшого адекватною самооцінкою, раціональних, толерантних. Специфічною особливістю отриманих кореляційних плеяд (по 7 для обох статей) є те, що показники за критерієм «схильність до гіперсоціальної поведінки» у дівчат опинилися поза значущим зв'язком з показниками інших шкал, тоді як у хлопців вони слабко, але значуще корелюють зі схильністю до некритичної поведінки (0,19 при $p \leq 0,05$).

Отримані емпіричні результати загалом дозволяють зробити оптимістичний прогноз щодо перспектив професійно-особистісного становлення майбутніх педагогів і психологів. Адже підвищена віктимогенність майбутніх фахівців гуманітарних спеціальностей стояла б на заваді належного виконання ними професійних функцій. Проте отримані результати не можна екстраполювати на інші групи студентської молоді, утворені, приміром, за критерієм політичної участі, як-от: ті, що взяли найактивнішу участь у запеклих масових політичних протестах в Україні з обох сторін – за європейський вибір чи проти нього. Охоплення подібним дослідженням груп як реального ризику, так і суб'єктів потенційного насилля, що діють у складних і невизначених ситуаціях, могло б принести користь практичній психології екстремальних ситуацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Малкина-Пых И. Виктимология. Психология поведения жертвы / И. Малкина-Пых. – М. : Эксмо, 2010. – 864 с.
2. Ривман Д. Криминальная виктимология / Д. Ривман. – СПб : Питер, 2002. – 304 с.
3. Франк Л. Виктимология и виктимность / Л. Франк, В. Минская // Проблемы теории и истории социалистического государства, права и советского строительства. Труды юридического факультета Таджикского ГУ. – Душанбе : РИСО ТГУ, 1973. – Вып. 2. – С. 262 – 264.